

Lévinas, Gagarin och vi

ALEXANDER ÖHMAN



- Fotografi av den Sovjetiske kosmonauten Yuri Gagarin vid en presskonferens under hans besök i Finland 1961

I sin klassiska essä *Heidegger, Gagarin et nous* från 1961 skriver **Emmanuel Lévinas** om den ryske kosmonauten **Jurij Gagarin** och om hur den nya tidens rymdresor kunde ses som ett starkt argument mot **Martin Heideggers** existensfilosofi. Tanken kan tyckas absurd: vad har den första människan i rymden med varat och tidens filosof att göra? Mycket, ska det visa sig. För Lévinas är Heidegger och Gagarin symboler för två olika typer av tänkande: den ena ser den mänskliga tillvaron som fast rotad i jorden, den andra lösgör människan från sin ursprungliga plats för ett liv ute i den oändliga rymden. Den ena är kritisk till vetenskap och teknik, den andra bejakande. För Lévinas är tekniken varken ond eller god; de nya teknologiska landvinningarna innebär såväl stora risker som möjligheter. I värsta fall medför tekniken potentiellt människans undergång. Men, poängterar han, kritiken av det moderna industrisamhället är ofta ett reaktionärt fenomen.

Heidegger – denne stockkonservative filosof – såg människans bundenhet vid en plats som ett motgift till den moderna världens alierande krafter. Vad är den moderna världen jämfört med en skogspromenad; utsikten från ett läger högt uppe i bergen; ljuset i en glänta; det gåtfulla skimmer som omgärdar Platsen där Varat liksom avtäcks i all sin oförborgadhet? Allt detta kan ju tyckas oskyldigt. Men Lévinas stora poäng är följande: Om det är människans bundenhet vid en plats som utgör själva grunden för tillvarons meningsfullhet, innebär tanken också en uppdelning av mänskligheten i ett ”vi och de”, i infödda eller främlingar. En sådan tanke är långt farligare än de risker den moderna tekniken kan medföra.

Lévinas misstänksamhet mot Heideggers förkärlek till det jordbundna bottnar i hans judiska bakgrund. För Heidegger är människans primära relation relationen till en Plats, för Lévinas är det relationen till den Andre. Judendomen, skriver Lévinas, har aldrig varit fjättrad av platsens bojar. Där Heidegger föreställer sig ”det tyska varat” som något rotat i jorden, skapas ”det judiska” inte kring platsen utan kring Skriften/Texten/Lagen.

Gagarins förtjänst är att han visat oss möjligheten att lämna vår jord. Tack vare tekniken sliter Gagarin oss ur den Heideggerska tankevärlden och det vidskeplighetens skimmer som vilar runt Myten om Platsen. Häri finns den nya teknikens radikala potential. Gagarin reser bortom vår fixerade horisont för att öppna upp en ny, och förser oss med en annan blick på oss själva.

Rymdresan är då ett exempel på det man kunde kalla för en *exilens filosofi*.